

©Documentul a fost pus la dispoziție cu sprijinul Consiliului Superior al Magistraturii din România (www.csm1909.ro) și al Institutului European din România (www.ier.ro). Permiseunea de a republica această traducere a fost acordată exclusiv în scopul includerii sale în baza de date HUDOC.

©The document was made available with the support of the Superior Council of Magistracy of Romania (www.csm1909.ro) and the European Institute of Romania (www.ier.ro). Permission to re-publish this translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

SECȚIA A PATRA

CAUZA MATYJEK ÎMPOTRIVA POLONIEI

(Cererea nr. 38184/03)

Hotărâre

Strasbourg

24 aprilie 2007

Definitivă

24/09/2007

Hotărârea este definitivă. Aceasta poate suferi modificări de formă.

În cauza Matyjek împotriva Poloniei,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a patra), reunită într-o cameră compusă din Nicolas Bratza, *președinte*, Giovanni Bonello, Kristaq Traja, Lech Garlicki, Ljiljana Mijović, Ján Šikuta, Päivi Hirvelä, *judecători*, și Lawrence Early, *grefier de secție*,

După ce a deliberat în camera de consiliu, la 30 mai 2006 și 3 aprilie 2007, pronunță prezenta hotărâre, adoptată la aceeași dată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află cererea nr. 38184/03 îndreptată împotriva Poloniei, prin care un resortisant al acestui stat, domnul Tadeusz Matyjek („reclamantul”), a sesizat Curtea la 15 octombrie 2003 în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („convenția”).

2. Reclamantul a fost reprezentat de M. Gašiorowska, avocată în Varșovia. Guvernul polonez („Guvernul”) a fost reprezentat de agentul guvernamental, domnul J. Wołasiwicz, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.

3. Reclamantul susținea că procedura lustrației îndreptată împotriva sa era inechitabilă, cu încălcarea art. 6 din Convenție.

4. Prin decizia din 30 mai 2006, Curtea a declarat cererea admisibilă.

5. Atât reclamantul, cât și Guvernul au depus observații scrise suplimentare (art. 59 § 1 din Regulamentul Curții). De asemenea, au fost primite observații de la Fundația Helsinki pentru Drepturile Omului (Varșovia, Polonia), pe care președintele a autorizat-o să intervină în procedura scrisă (art. 36 § 2 din Convenție și art. 44 § 2 din regulament). Guvernul pârât a răspuns la aceste observații (art. 44 § 5 din regulament).

ÎN FAPT

I. CIRCUMSTANȚELE CAUZEI

6. Reclamantul s-a născut în 1935 și are domiciliul în Varșovia (Polonia).

7. În urma intrării în vigoare a Legii din 11 aprilie 1997 privind divulgarea de către persoanele care exercită funcții publice a faptului că au fost angajate de serviciile de securitate ale statului, au lucrat pentru acestea sau au colaborat cu acestea între 1944 și 1990 (*ustawa o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944-1990 osób pełniących funkcje publiczne* – „Legea lustrăției din 1997”), reclamantul, care era în perioada respectivă deputat în *Sejm*¹, a declarat că nu colaborase cu serviciile secrete ale regimului comunist.

8. La 1 iunie 1999, comisarul care reprezenta interesul public (*Rzecznik Interesu Publicznego*) a solicitat Curții de Apel (*Sąd Apelacyjny*) Varșovia să inițieze o procedură în privința reclamantului pe motiv că acesta mințise în declarația sa de lustrăție atunci când negase colaborarea sa cu serviciile secrete. La 14 iunie 1999, reclamantul a fost informat despre deschiderea unei proceduri a lustrăției.

9. La 16 septembrie și 25 octombrie 1999, curtea de apel a ținut ședința cu ușile închise.

10. La 17 decembrie 1999, Curtea de Apel Varșovia, în calitate de instanță de prim grad competentă în procedura lustrăției, a concluzionat că reclamantul colaborase în mod voluntar și secret cu serviciul de securitate (*Śłużba Bezpieczeństwa* – „SB”) și, prin urmare, a mințit în declarația sa de lustrăție. Curtea de apel s-a bazat, în special, pe expertiza pregătită de serviciul de criminologie și de chimie al biroului de securitate a statului (*Zakład Kryminalistyki i Chemii Urzędu Ochrony Państwa*) care confirmase autenticitatea semnăturii reclamantului, care apărea pe un document din dosarul său. Dispozitivul hotărârii a fost notificat reclamantului la 3 ianuarie 2000. Cu toate acestea, motivele, considerate „secrete”, nu puteau fi consultate decât în secret într-o sală din cadrul instanței, destinată acestui scop, în conformitate cu art. 100 alin. 5 C. proc. pen.

11. Reclamantul a declarat apel. Acesta a subliniat că, cel mai probabil, SB îl înregistrase în calitate de colaborator secret fără ca el să știe sau fără să consimtă la aceasta. Reclamantul a afirmat că legăturile sale cu miliția civilă (*Milicja Obywatelska*) și un agent al SB pe care îl cunoscuse personal avuseseră un caracter strict privat și nu luaseră niciodată forma unei colaborări conștiente. De asemenea, reclamantul a solicitat să fie convocați alți martori, în special prietenul în privința căruia ar fi comunicat informații către SB, și să fie dispus un aviz din partea unui expert care nu aparținea unui serviciu al biroului de securitate al statului.

12. La 17 februarie 2000, Curtea de Apel Varșovia, în calitate de instanță pentru lustrăție de al doilea grad, a respins cererea reclamantului. Aceasta a stabilit, în special, că era imposibil să fie interogat ofițerul SB care l-ar fi recrutat pe reclamant deoarece acesta decedase. Aceasta l-a informat din nou pe reclamant că, din cauza caracterului confidențial al cauzei, motivarea scrisă a deciziei sale nu îi putea fi comunicată, însă putea fi consultată în sala din cadrul instanței, destinată documentelor secrete.

13. La 20 aprilie 2000, reclamantul a introdus recurs în casație (*kasacja*) pe lângă Curtea Supremă (*Sąd Najwyższy*).

14. La 10 octombrie 2000, instanța supremă a casat hotărârea curții de apel și a trimis cauza în fața instanței de al doilea grad. Aceasta a constatat că cererea reclamantului privind audierea a doi martori suplimentari nu fusese luată în considerare, ceea ce reprezenta, potrivit acesteia, un grav viciu de procedură.

¹. Camera inferioară a Parlamentului polonez, care conține, de asemenea, o cameră superioară, Senatul.

15. La 11 decembrie 2000, comisarul care reprezenta interesul public s-a adresat Curții de Apel Varșovia pentru a o invita să solicite conducerii biroului de securitate a statului să facă accesibile publicului toate documentele confidențiale conținute în dosar.

16. La 20 decembrie 2000, șeful biroului de securitate a statului a anulat confidențialitatea dosarului personal (*teczka osobowa*) al reclamantului care fusese depus la dosar.

17. La 19 ianuarie 2001, Curtea de Apel Varșovia a ținut o ședință în cursul căreia aceasta a interogată martorii citați de reclamant.

18. La 25 ianuarie 2001, această instanță a casat hotărârea contestată și a retrimis cauza în fața instanței de prim grad.

19. Ulterior, aceasta a solicitat biroului de securitate a statului să îi prezinte alte documente. La 28 martie 2001, biroul i-a transmis informații personale cu privire la unii ofițeri ai serviciilor de securitate. La 30 mai 2001, curtea de apel a primit din partea biroului noi documente privind reclamantul, și anume extrase ale unor dosare aparținând fostei miliții civile.

20. La 1 iunie 2001, curtea de apel a ținut o ședință publică în cursul căreia aceasta l-a audiat pe reclamant. Ulterior, ședința din 28 iunie 2001 nu a fost decât parțial publică deoarece curtea de apel hotărâse să interogheze martorii cu ușile închise, pe motiv că aceștia trebuiau să se exprime cu privire la chestiuni referitoare la secrete de stat. De asemenea, curtea de apel a dispus o expertiză din partea institutului de criminologie al Universității din Varșovia.

21. La 8 octombrie 2001, la solicitarea comisarului, biroul de securitate a statului a prezentat curții de apel alte documente din dosarul unui alt colaborator secret, „R”, care conțineau informații cu privire la reclamant.

22. La 4 decembrie 2001 a avut loc o nouă ședință cu ușile închise. În aceeași zi, Curtea de Apel Varșovia a pronunțat o hotărâre în care a concluzionat că reclamantul mințise în declarația sa de lustrare.

23. Reclamantul a introdus apel, reamintind, în special, că, în calitate de membru al echipei sportive naționale, fusese înrolat automat în cadrul miliției civile, fapt care ar fi trebuit luat în considerare de instanța de prim grad.

24. La 2 octombrie 2002, Curtea de Apel Varșovia a respins apelul reclamantului.

25. La 16 mai 2003, Curtea Supremă a respins recursul în anulare introdus de reclamant.

26. În temeiul legislației interne în vigoare la momentul faptelor, hotărârea pronunțată de curtea de apel la 17 februarie 2000 a fost considerată definitivă. Prin urmare, la această dată, reclamantului i-a fost retras mandatul de deputat și a primit interdicția de a-și depune candidatura la alegeri și de a exercita orice altă funcție publică pe o perioadă de zece ani.

II. DREPTUL ȘI PRACTICA INTERNE RELEVANTE

A. Legea lustrării

27. Legea lustrării a intrat în vigoare la 3 august 1997. Dispozițiile relevante ale acestei legi, în versiunea sa aflată în vigoare la momentul faptelor, sunt indicate mai jos.

Părțile relevante ale art. 3 prevedeau după cum urmează:

„ 1. Persoanele care exercită funcții publice în sensul prezentei legi sunt: președintele Republicii Poloneze, deputații, senatorii, [...] judecătorii, procurorii și avocații [...]”

28. Art. 4 definea după cum urmează termenul „colaborare”:

„ 1. În sensul prezentei legi, colaborarea se referă la o colaborare voluntară și secretă cu departamentele operaționale sau de investigație ale serviciilor de securitate a statului, în calitate de informator secret sau de funcționar auxiliar pentru colectarea informațiilor.

2. În sensul prezentei legi, colaborarea nu desemnează o acțiune care devine obligatorie în temeiul legii în vigoare la momentul faptelor. [...] ”

29. Art. 6 se referea la obligația de a prezenta o „declarație de lustrare”:

« 1. Persoanele care aparțin categoriilor enumerate la art. 7 din prezenta lege trebuie să prezinte o declarație atunci când au fost angajate de serviciile de securitate ale statului, au lucrat pentru acestea sau au colaborat cu acestea între 22 iulie 1944 și 10 mai 1990 (denumită în continuare „declarația”). »

Art. 7 prevedea:

„Trebuie să prezinte o declarație

[...]

2. candidații la alegerile legislative sau senatoriale [...]”

De asemenea, art. 40 solicita o declarație asemănătoare din partea persoanelor care ocupau o funcție publică la data intrării în vigoare a Legii lustrării din 1997.

30. Art. 17 și următoarele se refereau la funcția de comisar care reprezenta interesul public. Părțile relevante ale art. 17 erau redactate după cum urmează:

„ 1. Comisarul care reprezintă interesul public (denumit în continuare „comisarul”) apără interesul public în procedurile de lustrare. ”

Părțile relevante ale art. 17d prevedeau:

„ 1. Printre sarcinile comisarului se numără în special:

i) analiza declarației de lustrare, prezentată instanței;

ii) colectarea informațiilor necesare unei bune examinări a declarației;

iii) înaintarea unei cereri instanței în vederea deschiderii unei proceduri a lustrării;

[...]

2. Atunci când îndeplinește sarcinile enumerate la punctele 1 și 2 de mai sus, comisarul poate să solicite să îi fie trimise sau arătate dosarele, documentele și explicațiile scrise relevante și, dacă este necesar, să audieze martori, să dispună expertize sau să efectueze investigații; în această privință, în ceea ce privește sarcinile descrise la art. 17 alin. (1), dispozițiile Codului de procedură penală cu privire la procuror se aplică și în cazul comisarului. ”

31. Art. 17e prevedea:

„Comisarul, adjuncții acestuia și persoanele autorizate din serviciul acestuia au acces deplin la documentație și la celelalte surse de informare, indiferent de formă, cu condiția ca acestea să fi fost create înainte de 10 mai 1990 de

1. ministrul apărării, ministrul de interne, ministrul justiției, ministrul afacerilor externe sau serviciile aflate sub controlul acestora; sau

2. șeful biroului de securitate a statului. ”

32. Art. 19 și 20 făceau trimitere la Codul de procedură penală. Art. 19 era formulat după cum urmează:

„Chestiunile care nu sunt abordate în prezenta lege și care sunt legate de procedura lustrării, inclusiv de fazele de apel și de recurs, sunt reglementate de Codul de procedură penală. ”

Amendamentul de la art. 19, intrat în vigoare la 8 martie 2002, prevede că procedura lustrării se poate desfășura, de asemenea, cu ușile închise, la cererea persoanei care face obiectul acesteia. Această clauză a înlocuit-o pe cea care era prevăzută la art. 21 alin. (4), potrivit căreia instanța putea decide să se reunească cu ușile închise sau la cererea unei părți.

Art. 20 se citea după cum urmează:

«Dispozițiile Codului de procedură penală privind acuzatul se aplică persoanei care face obiectul lustrației (denumită în continuare „persoana în cauză”). »

33. Art. 23 se referea la notificarea deciziei:

„ 1. Decizia instanței, însoțită de motivarea scrisă, este notificată fără întârziere părților la procedură [...]”

Art. 28, modificat de la 8 martie 2002, prevedea:

„Decizia definitivă în care se constată că declarația prezentată de persoana în cauză este mincinoasă este publicată de îndată în Jurnalul Oficial (*Dziennik Urzędowy RP Monitor Polski*) în cazul în care

- 1) nu a fost introdus niciun recurs în anulare în termenul prescris; sau
- 2) s-a considerat că nu era necesară o examinare a recursului în anulare; sau
- 3) recursul în anulare a fost respins. ”

34. Art. 30 enumera consecințele pe care le implică o asemenea decizie pentru o persoană care face obiectul unei proceduri a lustrației care a depus o declarație mincinoasă. Acesta era redactat după cum urmează:

„ 1. O decizie definitivă în care se constată că persoana în cauză a prezentat o declarație mincinoasă conduce la pierderea calităților morale necesare pentru exercitarea unor funcții publice, calități care, potrivit legilor relevante, sunt următoarele: moralitate excelentă, reputație curată și ireproșabilă, simț civic ridicat, respectarea valorilor fundamentale. Decizia își pierde efectul juridic după zece ani.

2. O decizie definitivă în care se constată că persoana în cauză a prezentat o declarație mincinoasă implică pentru aceasta revocarea din funcția exercitată până la momentul respectiv în cazul în care calitățile morale menționate anterior sunt necesare pentru exercitarea acestei funcții.

3. O decizie definitivă în care se constată că persoana în cauză a prezentat o declarație mincinoasă o privează pe aceasta de dreptul de a candida la alegerile prezidențiale pe o perioadă de zece ani. ”

La 8 martie 2002, a fost adăugat alin. 4., redactat după cum urmează:

„Consecințele enumerate la alin. 1.-3. se produc în cazul în care

- 1) nu a fost introdus niciun recurs în anulare în termenul prescris; sau
- 2) s-a considerat că nu era necesară o examinare a recursului în anulare; sau
- 3) recursul în anulare a fost respins. ”

B. Codul de procedură penală

35. Art. 100 alin. 5 se referă la comunicarea deciziilor după cum urmează:

„În cazul în care cauza a fost examinată cu ușile închise deoarece pune în discuție interese fundamentale ale statului, notificarea nu va fi făcută cu privire la motivele ca atare, ci cu privire la faptul că au fost redactate motive. ”

36. Părțile relevante ale art. 156, care se referă la accesul la dosar, prevăd:

„ 1. Dosarele judiciare referitoare la o cauză sunt puse la dispoziția părților și a avocaților acestora, reprezentanți în instanță și tutori, care vor putea obține o copie a acestora. Celelalte persoane care doresc să aibă acces la dosar trebuie să obțină autorizarea președintelui instanței.

2. La cerere, acuzatul sau avocatul acestuia poate obține, contra cost, fotocopii ale documentelor aflate la dosar.

3. Președintele instanței poate, pentru motive valabile, să dispună efectuarea unor copii legalizate ale documentelor din dosar.

4. În cazul unui risc de divulgare a unui secret de stat, se va recurge la examinarea dosarelor și la realizarea unor copii legalizate și a unor fotocopii în condițiile stabilite de președintele instanței sau de instanță. Copiile certificate și fotocopiiile nu sunt difuzate decât în cazul în care legea dispune altfel. [...] ”

C. Legi privind informațiile secrete

37. Art. 2 alin. 1 din Legea din 1982 privind protecția secretelor de stat (*Ustawa o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej*), în vigoare până la 11 martie 1999, se citea astfel:

„Un secret de stat este o informație care, dacă este divulgată unei persoane neautorizate, poate pune în pericol apărarea, securitatea sau orice alt interes al statului, și se referă în special la

[...]

2) organizarea serviciilor responsabile cu protecția securității și a ordinii publice, a echipamentelor și a metodelor de lucru ale acestora, precum și a datelor care permit identificarea ofițerilor acestora și a persoanelor care colaborează cu serviciile de securitate [...]”

38. Părțile relevante ale art. 86 din Legea din 1999 privind protecția informațiilor secrete (*Ustawa o ochronie informacji niejawnych*) prevăd:

„2. Persoanele menționate la art. 21 alin. 1 (cele autorizate să semneze documentele și să le atribuie un nivel de confidențialitate) sau succesorul juridic al acestora, în ceea ce privește documente care conțin informații clasate ca secret de stat și create înainte de 10 mai 1990, trebuie, în termen de 36 de luni de la data de adoptare a prezentei legi, să revadă aceste documente cu scopul de a aduce nivelul de clasificare a acestora în conformitate cu clasificarea din prezenta lege. În condițiile în care nu se realizează acest lucru, documentele respective sunt considerate secrete în temeiul dispozițiilor prevăzute la alin. 1, cu excepția cazului în care legea prevede altfel [...]”

Anexa 1 la lege prevede în părțile sale relevante:

«I. Informații care pot fi clasate în categoria „ultrasecret”:

21. informații cu privire la documente, care fac imposibilă stabilirea unor date care să identifice ofițeri, militari sau angajați ai organelor, serviciilor și instituțiilor statului, autorizate să desfășoare activități operaționale, sau cu privire la resursele pe care aceștia le utilizează în activitățile lor operaționale. »

Art. 52 alin. (2) din Legea din 1999 se referă la organizarea unei săli speciale din cadrul instanței. Părțile relevante ale acestuia prevăd:

«Documentele care au mențiunile „ultrasecret” și „secret” (*ścisłe tajne i tajne*) pot fi scoase din sala de consultări în secret numai în cazul în care persoana căreia îi sunt predate poate să asigure protecția acestora împotriva oricărei divulgări neautorizate. În caz de îndoieli cu privire la condițiile de protecție, documentul nu poate fi consultat decât în sala de consultări în secret. »

III. INSTRUMENTELE INTERNAȚIONALE RELEVANTE

39. În conformitate cu extrasele relevante din Rezoluția 1096 (1996) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei referitoare la măsurile de eliminare a moștenirii fostelor regimuri totalitare comuniste:

«9. Adunarea salută deschiderea dosarelor serviciilor secrete în vederea accesului publicului, în unele din fostele țări totalitare comuniste. Aceasta recomandă tuturor țărilor în cauză să permită persoanelor implicate să examineze, în cazul în care doresc acest lucru, dosarele păstrate în privința lor de fostele servicii secrete.

[...]

11. În ceea ce privește tratamentul persoanelor care nu au săvârșit niciuna din infracțiunile pasibile de a fi urmărite penal în conformitate cu alin. 7, dar care dețineau totuși funcții înalte în cadrul fostelor regimuri totalitare comuniste și care au susținut aceste regimuri, Adunarea subliniază că unele state au considerat necesară adoptarea unor măsuri administrative, precum legile privind „lustrarea” sau „decooperatizarea”. Acestea constau în îndepărtarea de la exercitarea puterii a persoanelor despre care nu se poate afirma cu certitudine că își vor exercita funcțiile în conformitate cu principiile democratice, deoarece acestea nu au arătat niciun angajament sau atașament față de aceste principii în trecut și nu au niciun interes sau motiv de a adera în prezent la aceste principii.

12. Adunarea subliniază că, în ansamblu, aceste măsuri nu sunt compatibile cu un stat de drept democratic decât în cazul în care sunt respectate mai multe criterii. În primul rând, vinovăția – care este individuală și nu colectivă – trebuie dovedită pentru fiecare persoană, ceea ce demonstrează cu claritate

necesitatea unei aplicări individuale, și nu colective, a legilor privind „lustrația”. În al doilea rând, trebuie să se garanteze dreptul de apărare, prezumția de nevinovăție până la proba vinovăției și posibilitatea introducerii unei acțiuni judiciare ordinare împotriva oricărei decizii. Răzbunarea nu poate reprezenta niciodată obiectivul acestor măsuri și nici nu se poate permite deturnarea politică sau socială a procesului de lustrație care rezultă astfel. Scopul „lustrației” nu reprezintă pedepsirea persoanelor despre care se presupune că sunt vinovate – aceasta este sarcina procurorilor, în baza dreptului penal –, ci protejarea democrației emergente.

13. În consecință, Adunarea propune să se garanteze că legile privind „lustrația” și măsurile administrative corespondente sunt compatibile cu cerințele unui stat de drept și că acestea sunt îndreptate împotriva pericolelor care amenință drepturile fundamentale ale omului și procesul de democratizare. Aceasta sugerează să se facă trimitere la „Principiile directe care trebuie respectate pentru ca legile privind lustrația și măsurile administrative echivalente să fie conforme cu cerințele unui stat de drept” ca text de referință. »

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA EXCEPȚIA PRELIMINARĂ A GUVERNULUI

40. Guvernul susține că reclamantul nu a epuizat căile de recurs interne, întrucât nu a invocat în fața instanțelor naționale, nici măcar în esență, pretențiile sale legate, în special, de inechitatea procedurii lustrației. Într-adevăr, reclamantul nu a contestat nici în apel, nici în recurs, restricțiile care îi fuseseră impuse în materie de acces la dosare; acesta nu s-a fi plâns nici de faptul că nu și-a putut susține argumentele, în conformitate cu principiul contradictorialității și al egalității armelor.

41. Reclamantul contestă acest argument. Acesta pretinde că normele care reglementează accesul la dosare și modul în care s-a desfășurat procedura lustrației nu puteau fi contestate în mod efectiv în apel sau în recurs, deoarece erau stabilite prin dreptul intern. Acesta observă că Guvernul nu a menționat nicio altă acțiune internă specifică care să îi poată permite să se plângă efectiv de inechitatea unei asemenea proceduri.

42. În decizia sa privind admisibilitatea, Curtea a considerat că faptul de a ști dacă reclamantul era în măsură să conteste în mod efectiv dispozițiile legale care reglementează accesul la dosarul său și care definesc caracteristicile procedurii lustrației era legată de aprecierea sa cu privire la respectarea de către Polonia a cerințelor de echitate prevăzute la art. 6 § 1 din Convenție. Curtea confirmă temeinicia acestei modalități de a proceda.

II. CU PRIVIRE LA PRETINSA ÎNCĂLCARE A ART. 6 DIN CONVENȚIE

43. Reclamantul se plânde de încălcarea art. 6 § 1 din Convenție, ale cărui părți relevante prevăd:

„ 1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, public [...], de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra temeiniciei oricărei acuzații penale îndreptate împotriva sa.” [...]

[...]

3. Orice acuzat are, mai ales, dreptul:

a. să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa;

b. să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;

c. să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;

d. să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;

e. să fie asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.”

A. Argumentele reclamantului

44. În fața Curții, reclamantul critică aspectele fundamentale ale procedurii lustrației, și anume caracterul său, potrivit acestuia, inechitabil și secret, confidențialitatea documentelor și procedurile inechitabile care reglementează accesul la dosare și desfășurarea ședințelor.

45. Acesta susține că procedura lustrației îndreptată împotriva sa nu a fost echitabilă, că principiul egalității armelor nu a fost respectat și că nu a putut să se apere în mod corect. În plus, acesta ar fi fost dezavantajat în mod clar în raport cu comisarul care reprezenta interesul public, având în vedere că statul avea acces la toate arhivele și dispunea de mijloace tehnice și financiare pentru a examina elementele necesare și pentru a le alege pe cele care trebuiau depuse la dosar. Majoritatea documentelor ar fi fost secrete, iar anularea confidențialității unora dintre acestea ar fi fost în sine arbitrară. De asemenea, reclamantul susține că instanța de lustrație nu a examinat cauza cu promptitudine și că nu a fost autorizat să conteste elementele probatorii prezentate de comisar sau să solicite înfățișarea unor experți independenți.

46. Reclamantul se plânge de faptul că, atunci când a luat cunoștință de dosarul său în sala de consultări în secret din cadrul instanței de lustrație, nu i s-a permis să facă fotocopii, să ia cu sine notițele pe care le scrisese în acest loc și nici să arate aceste notițe vreunei persoane sau să le utilizeze cu ocazia ședințelor. Situația ar fi fost identică după decembrie 2000, dată la care a fost anulată confidențialitatea dosarului personal al acestuia, întrucât celelalte documente adăugate ulterior la dosarul său ar fi fost considerate mereu ca fiind secrete.

B. Argumentele Guvernului

47. Guvernul susține că dificultățile cu care a putut să se confrunte reclamantul în cursul procedurii rezultau din faptul că unele dintre documentele referitoare la cauză erau considerate ca fiind secrete de stat, în temeiul art. 2 alin. 2 din Legea din 1982 privind protecția secretelor de stat. Ulterior, biroul de securitate a statului ar fi confirmat caracterul „secret” al acestor documente, bazându-se pe art. 86 alin. 2 din Legea din 1999 privind protecția informațiilor secrete, coroborat cu art. 21 din Anexa nr. 1 la aceasta (supra, pct. 37 și 38).

48. Guvernul apreciază că principiul egalității armelor a fost, în speță, respectat. Acesta declară că, potrivit art. 52 alin. 2 din Legea privind protecția informațiilor secrete și art. 156 alin. 4 C. proc. pen., elementele probatorii referitoare la cauză nu au fost puse la dispoziția părților decât în secret în sala specială din cadrul instanței de lustrație. Acesta susține că cele două părți la procedură, și anume reclamantul și comisarul care reprezenta interesul public, au fost supuse acelorași norme stricte în materie de acces la dosarul depus în sala specială, în special celor privind luarea de notițe. Notițele luate cu privire la dosar trebuiau consemnate într-un carnet special care era apoi introdus într-un plic, acesta din urmă fiind sigilat și depus în sala de consultări în secret. Aceeași procedură ar fi fost aplicată în cazul notițelor luate, după caz, în timpul ședințelor. Plicul care conținea carnetele nu putea fi desigilat decât de persoana care luase notițele.

49. De asemenea, Guvernul precizează că, la 20 decembrie 2000, șeful biroului de securitate a statului a ridicat confidențialitatea documentelor aflate în dosarul reclamantului, și anume dosarul său personal. Cu toate acestea, după data respectivă ar fi fost adăugate la dosar alte documente, furnizate de biroul de securitate a statului, la solicitarea instanței. Aceste documente, secrete, s-ar fi aflat în sala de consultări în secret și ar fi fost accesibile părților în condițiile prevăzute de normele citate anterior.

50. În cele din urmă, Guvernul susține că procedura lustrației îndreptată împotriva reclamantului s-a desfășurat cu promptitudine. Instanța ar fi examinat elementele probatorii prezentate de cele două părți, ar fi audiat numeroși martori și ar fi solicitat aviz din partea a doi experți în grafologie. La încheierea procesului, nici reclamantul, nici comisarul nu ar fi solicitat să depună noi elemente probatorii.

C. Argumentele terțului intervenient

51. Fundația Helsinki pentru Drepturile Omului declară că legea lustrației se referă, de manieră generală, la divulgarea adevărului despre colaborarea dintre anumite categorii de

funcționari și serviciile responsabile cu securitatea statului. Având în vedere importanța socială a procedurii lustrației și gravitatea consecințelor la care se expune o persoană care a făcut o declarație mincinoasă, principiile statului de drept și garanțiile procedurale în favoarea persoanei care face obiectul unei proceduri a lustrației ar trebui să fie respectate cu scrupulozitate. În lumina principiilor consacrate la art. 6 din Convenție, care se aplică în mod evident procedurilor de lustrație, acestea ar trebui să se desfășoare în conformitate cu următoarele norme: imparțialitatea și independența instanței, termenul rezonabil, prezumția de nevinovăție, beneficiul îndoielii în favoarea acuzatului, publicitatea ședințelor, accesul la dosare și posibilitatea de a lua notițe.

52. Terțul intervenient insistă asupra importanței cruciale pe care o are dreptul de acces la dosarele relevante în cursul procedurilor de lustrație. În cazul în care unei părți i s-ar interzice accesul la majoritatea sau la totalitatea documentelor secrete care o vizează, capacitatea acesteia de a contrazice versiunea faptelor expusă de serviciile de securitate ar fi diminuată în mod semnificativ. Lipsa accesului la dosar și imposibilitatea de a obține o copie a unui document care se află în acesta ar încălca dreptul de a-și pregăti apărarea în mod corect și principiul egalității armelor. În cele din urmă, acesta susține că, având în vedere importanța dreptului la un proces echitabil pentru o persoană acuzată de cooperare cu serviciile secrete, dreptul de a fi audiat în mod public și de a avea acces la dosarele care o vizează nu trebuie restrâns decât cu titlu într-adevăr excepțional.

D. Aprecierea Curții

1. Obiectul litigiului

53. Chestiunea care trebuie soluționată în speță este cea de a ști dacă reclamantul a beneficiat de un „proces echitabil”, în sensul art. 6 din Convenție, în cadrul procedurii declanșate împotriva sa, în temeiul legii lustrației din 1997. Curtea reamintește că, în decizia sa din 30 mai 2006 privind admisibilitatea cererii, a stabilit, având în vedere criteriile enunțate în hotărârea *Engel și alții împotriva Țărilor de Jos* (8 iunie 1976, seria A nr. 22) că reclamantul trebuise să răspundă cu privire la o acuzație de drept penal. Prin urmare, garanțiile procedurale prevăzute la art. 6 din Convenție, sub aspectul penal al acestuia, sunt aplicabile în cazul procedurii lustrației, al cărei obiect l-a făcut reclamantul [*Matyjek împotriva Poloniei* (dec.), nr. 38184/03, CEDO 2006-VII].

54. De asemenea, Curtea subliniază că cerințele expuse la art. 6 § 3 reprezintă aspecte specifice ale dreptului la un proces echitabil în general care este garantat de § 1. Din acest motiv, Curtea consideră că este necesar să se examineze capătul de cerere al reclamantului din perspectiva acestor două dispoziții coroborate (*Edwards împotriva Regatului Unit*, 16 decembrie 1992, pct. 33, seria A nr. 247-B).

2. Respectarea art. 6 din Convenție

55. Curtea reafirmă că, potrivit principiului egalității armelor – unul din elementele care compun noțiunea mai amplă de proces echitabil –, fiecărei părți trebuie să i se ofere o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o situeze într-o situație de dezavantaj în raport cu adversarul său [a se vedea, de exemplu, *Jespers împotriva Belgiei*, nr. 8403/78, decizia Comisiei din 15 octombrie 1980, Decizii și rapoarte (DR) 27, p. 61, *Foucher împotriva Franței*, 18 martie 1997, pct. 34, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-II, și *Bulut împotriva Austriei*, 22 februarie 1996, pct. 47, *Culegere* 1996-II]. De asemenea, Curtea reamintește că, pentru ca acuzatul să beneficieze de un proces echitabil, dificultățile care decurg pentru apărare dintr-o limitare a drepturilor sale trebuie să fie suficient compensate prin procedura urmată în fața autorităților judiciare (*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 26 martie 1996, pct. 72, *Culegere* 1996-II, și *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 23 aprilie 1997, pct. 54, *Culegere* 1997-III).

56. Curtea a abordat deja chestiunea procedurii lustrației în cauza *Turek împotriva Slovaciei* (nr. 57986/00, pct. 115, CEDO 2006-II). În hotărârea respectivă, aceasta a afirmat, în special, că nu se poate pleca de la principiul conform căruia interesul public continuă într-adevăr să necesite limitarea accesului la elemente care fuseseră clasate ca fiind secrete în timpul unor regimuri anterioare, cu excepția cazului în care, într-un anumit caz, faptele demonstrează contrariul. Acest lucru rezultă din faptul că, prin însăși natura sa, o procedură a lustrației urmărește să stabilească fapte care au avut loc în timpul epocii comuniste și nu este legată în mod direct de funcțiile și activitățile actuale ale serviciilor de securitate. O procedură de lustrație se ocupă în mod inevitabil de examinarea unor documente referitoare la activitățile fostelor servicii de securitate comuniste. Or, în cazul în care părții în cauză în documentele clasate ca fiind secrete i se interzice accesul la totalitatea sau la majoritatea acestora, posibilitățile sale de a contesta versiunea faptelor prezentate de serviciile de securitate sunt în mod semnificativ reduse.

Aceste considerente rămân valabile și se aplică în speță, în pofida diferențelor care fac deosebire între procedura de lustrație slovacă și cea existentă în Polonia.

57. În ceea ce privește faptele cauzei, Curtea observă, în primul rând, că Guvernul a indicat o serie de legi succesive, în temeiul cărora documentele serviciilor de securitate din perioada comunistă continuă să fie considerate secrete de stat (supra, pct. 47). Caracterul confidențial al acestor documente a fost confirmat de biroul de securitate a statului. Astfel, cel puțin o parte a documentelor referitoare la procedura de lustrație îndreptată împotriva reclamantului au fost considerate ultrasecrete. Șeful biroului de securitate a statului avea, de asemenea, puterea de a declassifica documentele, ceea ce a făcut în decembrie 2000 pentru anumite probe referitoare la reclamant. Curtea observă că a hotărât că existența unei puteri similare a unui organ responsabil cu securitatea statului nu se concilia cu echitatea procedurii, în special cu principiul egalității armelor (*Turek*, citată anterior, pct. 115).

58. În al doilea rând, Curtea observă că, înainte de proces, comisarul care reprezenta interesul public avea drept de acces, în camera specială a biroului său sau a Institutului Arhivelor Naționale, la toate documentele referitoare la persoana care făcea obiectul unei proceduri a lustrației, create de fostele servicii de securitate. După deschiderea procedurii lustrației, reclamantul putea avea, de asemenea, acces la dosarul său judiciar. Cu toate acestea, în conformitate cu art. 156 C. proc. pen. și cu art. 52 alin. 2 din Legea din 1999 privind protecția informațiilor secrete, era imposibil să se realizeze fotocopii ale documentelor aflate în dosarul instanței, iar documentele confidențiale nu puteau fi consultate decât în sala specială a instanței de lustrație (supra, pct. 36, 38 și 48).

În plus, părțile nu au contestat că, la consultarea dosarului său, i s-a permis reclamantului să ia notițe. Totuși, acesta putea să își înscrie notițele în carnete speciale care erau ulterior plasate în plicuri sigilate, depuse în sala specială. Ulterior, carnetele nu puteau fi retrase din sala respectivă și nu puteau fi deschise decât de persoana care înscrisese notițe în acestea. În același timp, notițele luate cu ocazia ședințelor, care, în marea majoritate, avuseseră loc cu ușile închise, trebuiau, de asemenea, să fie consemnate în carnete speciale, păstrate în această sală de consultări în secret. Guvernul a recunoscut că reclamantul nu putea să ia cu sine, la ieșirea din tribunal, notițele luate cu ocazia ședințelor, și că acesta trebuia să le predea după ședință unei persoane desemnate. În plus, Curtea observă că, deși reclamantul a fost reprezentat în timpul procedurii de lustrație, nimeni nu a contestat că avocata acestuia suferise aceleași restricții.

De asemenea, reclamantul susține că nu a putut utiliza notițele pe care le luase în sala specială în timpul procedurii din fața instanței de lustrație. Curtea constată că Guvernul nu a contestat această susținere a persoanei în cauză și a aprobat că respectivele carnete nu puteau fi scoase din sala de consultări în secret. De altfel, acesta nu a citat nicio dispoziție a dreptului intern care îl autoriza pe reclamant să le ia cu sine.

59. Curtea reafirmă că participarea efectivă a acuzatului la procesul său penal trebuie, de asemenea, să presupună dreptul de a aduna notițe în vederea facilitării desfășurării apărării sale, iar aceasta indiferent dacă este sau nu reprezentat de un avocat [*Pullicino împotriva*

Maltei (dec.), nr. 45441/99, 15 iunie 2000]. Faptul că reclamantul nu a putut să ia cu sine notițele pe care le scrisese el însuși, fie în cadrul ședinței, fie în sala de consultări în secret, pentru a le arăta unui expert sau pentru a le utiliza în alt scop, l-a împiedicat efectiv pe acesta să utilizeze informațiile pe care le conțineau, întrucât trebuia să se bazeze doar pe propria memorie.

Ținând seama de ceea ce era în joc pentru reclamant în procedura de lustrare – și anume nu numai reputația sa, ci și retragerea mandatului său de deputat și interdicția de a exercita o funcție publică timp de zece ani –, Curtea apreciază că era important pentru acesta să aibă acces liber la dosarele respective și să poată utiliza fără restricții notițele pe care le luase, inclusiv să obțină, dacă era necesar, copia documentelor relevante (*Foucher*, citată anterior, pct. 36).

60. În al treilea rând, Curtea nu este convinsă de argumentul Guvernului, potrivit căruia, în stadiul procesului, aceleași limitări se aplicau comisarului care reprezenta interesul public în ceea ce privește accesul la documentele confidențiale. În conformitate cu dreptul intern, comisarul, ca reprezentant al statului, deținea puteri identice cu cele ale unui procuror. În temeiul art. 17e din legea lustrării, comisarul avea drept de acces la toate documentele referitoare la persoana care făcea obiectul procedurii lustrării și create în special de fostele servicii de securitate. Dacă era necesar, acesta putea să audieze martorii și să dispună efectuarea unor expertize. De asemenea, acesta dispunea de o sală de consultări în secret și angaja persoane care puteau obține autorizații oficiale care le permiteau să aibă acces la documentele considerate secrete de stat și care lucrau la analiza declarațiilor de lustrare în lumina documentelor existente și la pregătirea dosarelor în vederea procesului de lustrare (supra, pct. 30 și 31).

61. În cele din urmă, Curtea observă că, în ceea ce privește hotărârile pronunțate la 17 decembrie 1999 și la 17 februarie 2000, numai dispozitivul acestora a fost notificat reclamantului. Motivarea, deși redactată în scris, putea fi consultată doar în sala de consultări în secret a instanței. Curtea observă că această primă etapă a procedurii era fundamentală pentru reclamant, deoarece decizia din 17 februarie 2000 avea un caracter definitiv în temeiul dreptului intern. La această dată, sancțiunile prevăzute în legea lustrării au fost așadar aplicate reclamantului, cea mai importantă fiind retragerea mandatului său de deputat.

Ulterior, în decembrie 2000, a fost ridicată confidențialitatea anumitor documente. Cu toate acestea, deși reclamantul părea să aibă acces fără restricții la dosarul său personal după această dată, limitările în cauză erau, în realitate, aplicabile în continuare noilor documente depuse ulterior la dosar (supra, pct. 19 și 21). Guvernul admite că, după această dată, alte documente au fost adăugate la dosar și depuse în sala de consultări în secret a instanței de lustrare.

62. Curtea recunoaște că, la sfârșitul anilor 1990, statul avea un interes în desfășurarea unor proceduri de lustrare în privința persoanelor care dețineau cele mai înalte funcții publice. Aceasta reafirmă totuși că, în cazul în care un stat intenționează să adopte măsuri în domeniul lustrării, acesta trebuie să se asigure că persoanele respective beneficiază, în orice procedură legată de aplicarea acestor măsuri, de toate garanțiile procedurale prevăzute de Convenție (*Turek*, citată anterior, pct. 115). Curtea admite că, în anumite cazuri, statul poate avea un interes imperios să mențină caracterul secret al anumitor documente, chiar și al celor redactate în cadrul regimului precedent. Totuși, aceste cazuri sunt excepționale, ca urmare a termenului rezonabil care s-a scurs de la crearea documentelor. Este sarcina Guvernului să dovedească existența unui asemenea interes în fiecare caz specific, întrucât ceea ce este tolerat cu titlu de excepție nu trebuie să devină regulă. Curtea consideră că un sistem, în temeiul căruia rezultatul proceselor de lustrare depinde, într-o măsură foarte mare, de reconstituirea activităților fostelor servicii secrete, în timp ce majoritatea elementelor relevante sunt în continuare secrete, iar decizia de menținere sau de ridicare a confidențialității este de competența serviciilor secrete actuale, situează în mod evident persoana care face obiectul lustrării într-o situație de dezavantaj.

63. Având în vedere considerațiile precedente, Curtea apreciază că, din cauza confidențialității documentelor și a limitărilor impuse accesului la dosar de către persoana care făcea obiectul lustrației, precum și a situației privilegiate de care beneficia comisarul care reprezenta interesul public în cadrul procedurii de lustrație, capacitatea reclamantului de a dovedi că legăturile pe care le avusese cu serviciile secrete din perioada comunistă nu se analizau ca o „colaborare intenționată și secretă” în sensul legii lustrației a fost redusă în mod semnificativ. Ținând seama de contextul specific al procedurii de lustrație și de aplicarea cumulativă a acestor norme, Curtea consideră că acestea din urmă au impus în practică asupra reclamantului un prejudiciu excesiv și că principiul egalității armelor nu a fost, în consecință, respectat.

64. Trebuie să se mai verifice dacă reclamantul ar fi putut contesta cu succes caracteristicile procedurii de lustrație în apelul său și în recurs. Având în vedere afirmația Guvernului, potrivit căreia normele de acces la documentele clasate ca fiind secrete erau stabilite în legile succesive privind secretele de stat și în art. 156 C. proc. pen., și știind că aceste dispoziții legislative au fost respectate în speță, Curtea nu este convinsă că reclamantul, în acțiunile sau în recursurile sale, ar fi putut contesta cu succes dreptul intern în vigoare. Aceasta semnalează că legea lustrației a fost contestată de mai multe ori în fața Curții Constituționale fără succes (*Matyjek împotriva Poloniei*, decizie citată anterior). Guvernul nu a citat nicio altă cale de recurs internă care să poată permite reclamantului să obțină câștig de cauză.

Reiese că nu s-a dovedit că reclamantul dispunea de un recurs efectiv în dreptul intern pentru a contesta cadrul legal care stabilea caracteristicile procedurii lustrației. Prin urmare, este necesar să se respingă excepția preliminară de neepuizare a căilor de recurs interne, formulată de Guvern.

65. În aceste condiții, Curtea concluzionează că procedura lustrației îndreptată împotriva reclamantului, luată în ansamblu, nu poate fi considerată ca fiind echitabilă în sensul art. 6 § 1 din Convenție, coroborat cu art. 6 § 3. Prin urmare, aceste dispoziții au fost încălcate.

III. CU PRIVIRE LA APLICAREA ART. 41 DIN CONVENȚIE

66. Art. 41 din Convenție prevede:

„Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

A. Prejudiciu

67. Reclamantul solicită 58 000 de euro (EUR) cu titlu de prejudiciu material. Această sumă corespunde foloaselor nerealizate între momentul în care a pierdut mandatul de deputat în urma hotărârii definitive pronunțate împotriva sa, la încheierea procedurii de lustrație, și sfârșitul mandatului său. Acesta solicită, de asemenea, 60 000 de euro (EUR) cu titlu de prejudiciu moral.

68. Guvernul contestă pretențiile reclamantului pentru prejudiciu material și consideră că suma reclamată cu titlu de prejudiciu moral este excesivă. În secundar, acesta solicită Curții să afirme că respectiva constatare a încălcării constituie în sine o reparație echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral suferit de reclamant.

69. Curtea nu observă nicio legătură de cauzalitate între încălcarea constatată și prejudiciul material pretins. Într-adevăr, Curtea nu poate specula cu privire la rezultatul procedurii în cazul care aceasta ar fi respectat cerințele privind echitatea enunțate la art. 6 [*Jalloh împotriva Germaniei* (GC), nr. 54810/00, pct. 128, CEDO 2006-IX]. Prin urmare, respinge pretențiile emise în această privință. De asemenea, Curtea consideră că, având în

vedere circumstanțele specifice ale cauzei, constatarea încălcării reprezintă în sine o reparație echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral suferit eventual de reclamant.

B. Cheltuieli de judecată

70. De asemenea, reclamantul solicită 20 000 EUR pentru cheltuielile de judecată aferente procedurii interne și celei în fața Curții.

71. Guvernul contestă această cerere pe motiv că reclamantul nu a prezentat niciun document justificativ pentru cheltuielile efectuate la nivel intern sau în fața Curții.

72. Conform jurisprudenței Curții, un reclamant nu poate obține rambursarea cheltuielilor sale de judecată decât în măsura în care se stabilește caracterul real, necesar și rezonabil al acestora. În speță, Curtea observă că, deși avocata reclamantului a depus cererea cu observațiile scrise din 31 iulie 2006, aceasta nu a făcut nicio distincție între cheltuielile efectuate pentru procedura internă și cele referitoare la procedura în fața Curții. Această cerere nu era însoțită de niciun document justificativ în afara unei facturi din 31 octombrie 2005, în valoare de 1 220 EUR, corespunzătoare onorariului avocatului pentru procedura din fața Curții.

Ținând seama de informațiile de care dispune și de criteriile amintite mai sus, Curtea respinge cererea de rambursare a cheltuielilor de judecată referitoare la procedura internă și consideră rezonabil să acorde reclamantului 1 220 EUR pentru procedura în fața Curții.

C. Dobânzi moratorii

73. Curtea consideră necesar ca rata dobânzilor moratorii să se întemeieze pe rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA, ÎN UNANIMITATE,

- 1. Respinge excepția preliminară a Guvernului;**
- 2. Hotărăște că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție, coroborat cu art. 6 § 3;**
- 3. Hotărăște că respectiva constatare a unei încălcări conferă în sine o reparație echitabilă suficientă pentru prejudiciul moral suferit eventual de reclamant;**

4. Hotărăște:

a) că statul pârât trebuie să plătească reclamantului, în termen de trei luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, suma de 1 220 EUR (o mie două sute douăzeci de euro) pentru cheltuielile de judecată, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, care trebuie convertită în zloți polonezi la cursul de schimb din ziua plății;

b) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, această sumă trebuie majorată cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;

- 5. Respinge cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.**

Redactată în limba engleză, apoi comunicată în scris, la 24 aprilie 2007, în temeiul art. 77 § 2 și 3 din regulament.

Lawrence Early
Grefier

Nicolas Bratza
Președinte